Markkinaoikeus

Päiväys
17.10.2016

Diaarinumero
H 00385/16

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Markkinaoikeuden lisälausunto esityksestä laiksi tekijänoikeuden yhteishallinnoinnista ja eräistä siihen liittyvistä laeista (HE 119/2016)

Lakivaliokunta on pyytänyt 6.10.2016 kuulemiseen liittyen markkinaoikeudelta kirjallista lisälausuntoa kuulemisessa esille nousseista asioista.

Markkinaoikeus kiittää sille varatusta tilaisuudesta ja esittää kunnioittaen seuraavan:

Yhteishallinnointidirektiivin täytäntöönpanon vaatimuksista

Yhteishallinnointidirektiivin (2014/26/EU) 35 artiklassa edellytetään riitojen ratkaisemisesta seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että yhteishallinnointiorganisaatioiden ja käyttäjien väliset erityisesti voimassa oleviin ja ehdotettuihin lisensiointiehtoihin tai sopimusrikkomuksiin liittyvät riidat voidaan saattaa tuomioistuimen tai soveltuvissa tapauksissa muun riippumattoman ja puolueettoman teollis- ja tekijänoikeuksia koskevaan lainsäädäntöön erikoistuneen riitojenratkaisuelimen ratkaistaviksi.

2. Edellä olevat 33 ja 34 artikla sekä tämän artiklan 1 kohta eivät vaikuta osapuolten oikeuteen vaatia ja puolustaa oikeuksiaan tuomioistuinteitse.”

Asiaa koskevissa 49 ja 50 perustelukappaleissa todetaan riidanratkaisun tarpeellisuuteen sekä tuomioistuinmenettelyihin liittyen seuraavaa:

”On myös aiheellista edellyttää, että jäsenvaltioilla on – – tai tuomioistuimet, joiden avulla voidaan ratkaista yhteishallinnointiorganisaatioiden ja käyttäjien väliset voimassa oleviin tai ehdotettuihin lisensiointiehtoihin liittyvät tai sopimusrikkomusta koskevat kaupalliset kiistat.

Jäsenvaltioiden olisi otettava käyttöön asianmukaiset menettelyt, joiden avulla voidaan seurata, noudattavatko yhteishallinnointiorganisaatiot tätä direktiiviä – – Jäsenvaltioita ei pitäisi velvoittaa perustamaan uusia toimivaltaisia viranomaisia. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että toimivaltaisilla viranomaisilla on valta määrätä seuraamuksia tai toteuttaa toimenpiteitä, jos tämän direktiivin täytäntöönpanemiseksi annettuja kansallisia lakeja ei ole noudatettu. Tässä direktiivissä ei säädetä

Markkinaoikeus
Radanrakentajantie 5
00520 Helsinki

Puh. 029 56 43300
Sähköposti markkinaoikeus@oikeus.fi

seuraamusten tai toimenpiteiden tyypeistä, kunhan ne ovat tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia. – – ”

Markkinaoikeus toteaa, ettei yhteishallinnointidirektiivissä näytettäisi säädettävän lainkaan siitä, mihin tuomioistuimeen tai millä tavoin käyttäjien ja yhteishallinnointiorganisaatioiden väliset sopimuksiin tai ehdotettuihin sopimusehtoihin riidat tulisi voida saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tältä osin direktiivin täytäntöönpaneminen näytettäisiin siten jätetyn jäsenvaltioiden kansallisen ”liikkumavapauden” piiriin.

Markkinaoikeus toteaa edelleen, ettei yhteishallinnointidirektiivissä näytettäisi ainakaan nimenomaisesti säädetyn myöskään siitä, että jäsenvaltioiden tulisi toteuttaa sopimusehtojen tyyppikohtuuttomuutta koskevaa arviointia.

Kuten edellä selostetusta ilmenee, yhteishallinnointidirektiivin 50 peruskappaleessa todetaan lisäksi nimenomaisesti, ettei direktiivissä säädetä minkä tyyppisistä seuraamuksista tai toimenpiteistä jäsenvaltioiden tulee säätää.

Riita-asioista yleisissä tuomioistuimissa ja markkinaoikeudessa sekä tätä koskevasta toimivaltasääntelystä erityisesti markkinaoikeuden osalta

Kuten markkinaoikeuden kirjallisessa lausunnossa 5.10.2016 lakivaliokunnalle on todettu, hallituksen esitykseen sisältyviä yhteishallinnointilain 65 ja 66 §:ää näytettäisiin tarkoitetun voitavan soveltaa markkinaoikeuden toimesta yhtäältä riita-asioissa sekä toisaalta niin sanotuissa markkinaoikeudellisissa asioissa.

Markkinaoikeuden edellä mainitussa lausunnossa esiin tuodulla tavalla ehdotettua sääntelyä ei jo lakiteknisessä mielessä ole katsottava suoritetun kaikkein selkeimmin. Ehdotettu sääntely herättää kuitenkin myös periaatteellisempia kysymyksiä. Tämän johdosta markkinaoikeus katsoo perustelluksi selostaa hieman laajemmin markkinaoikeuden asemaa tuomioistuinkentässä, markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluvien asioiden sääntelyä sekä markkinaoikeudessa nykyisin käsiteltäviä asioita.

Suomen perustuslain 98 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa erikseen määrätyillä toimialoilla käyttävistä erityistuomioistuimista säädetään lailla.

Kuten edellä mainitussa perustuslain säännöksessä nimenomaisesti todetaan, erityistuomioistuimelle kuuluvasta toimivallasta on säädettävä lailla. Erityistuomioistuimilla ei siten ole miltään osin niin sanottua yleistä (asiallista) toimivaltaa, erotukseksi esimerkiksi yleisistä tuomioistuimista riita- ja rikosasioiden osalta.

Tämä perustavanlaatuinen ero yleisten tuomioistuimien ja erityistuomioistuimien toimivallan välillä ilmenee hyvin esimerkiksi korkeimman oikeuden ennakkopäätöksestä 2011:70 (perustelukappale 2), jossa KKO totesi seuraavasti:

”Yleisenä tuomioistuimena toimivan käräjäoikeuden asiallinen toimivalta on yleinen. Tämä tarkoittaa, että asia kuuluu sen tutkittavaksi, jollei sitä erityissäännöksin ole määrätty muun tuomioistuimen tutkittavaksi. Eräät työoikeudelliset asiat on säädetty erityistuomioistuimena toimivan työtuomioistuimen toimivaltaan kuuluviksi.”

Markkinaoikeuden asema erityistuomioistuimena ilmenee markkinaoikeudesta annetun lain 1 §:n 1 momentista, jonka mukaan markkinaoikeus toimii kilpailu- ja valvonta-asioiden, hankinta-asioiden, teollis- ja tekijänoikeudellisten asioiden sekä markkinaoikeudellisten asioiden erityistuomioistuimena. Markkinaoikeuden toimivaan kuuluvien asioiden käsittelystä markkinaoikeudessa säädetään puolestaan oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetussa laissa.

Edellä mainittujen ”markkinaoikeudellisten asioiden” osalta on syytä huomata, että kyseisellä ilmauksella tarkoitetaan aivan erityistä markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluvien asioiden ryhmää, johon kuuluvien asioiden menettelystä markkinaoikeudessa säädetään oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain 5 luvussa. Vaikka mainittujen asioiden käsittelyyn markkinaoikeudessa sovelletaan siltä osin kuin mainittuun 5 lukuun ei sisälly nimenomaisia säännöksiä soveltuvin osin, mitä oikeudenkäynnistä riita-asioissa säädetään, markkinaoikeudellisissa asioissa ei ole kysymys riita-asioista (joita markkinaoikeus käsittelee).

Kuten edellä on todettu, riita-asioiden osalta yleistä asiallista toimivaltaa käyttävät yleiset tuomioistuimet, joita ovat korkein oikeus, hovioikeudet sekä käräjäoikeudet.

Markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluvien teollis- ja tekijänoikeudellisten asioiden osalta edellä mainitusta yleisten tuomioistuimien yleisestä toimivallasta on nimenomaisesti säädetty tietyiltä osin poikkeus, säätämällä eräissä oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain 1 luvun 4 §:n 1 momentissa mainituissa laeissa markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluvaksi myös sanottuihin lakeihin perustuvat riita-asiat. Näiltä osin markkinaoikeuden toimivallasta, joka on säädetty yksinomaiseksi, kuin myös markkinaoikeuden käytettävissä olevista seuraamuksista on säädetty nimenomaisesti lailla, kuten perustuslaki edellä todetusti edellyttää.

Nyt käsillä olevan asian kannalta erityisesti merkityksellisenä on pidettävä tekijänoikeuslaissa suoritettua markkinaoikeuden toimivaltasääntelyä.

Tekijänoikeuslain 61 §:n 1 momentissa säädetään, että tekijänoikeuslakiin perustuvat riita- ja hakemusasiat käsitellään markkinaoikeudessa.

Ottaen huomioon, mitä edellä on lausuttu yleisten tuomioistuimien ja erityistuomioistuimien toimivallan jaottelusta, tekijänoikeuslain 61 §:n 1 momentin osalta ei liene mahdollista eikä perusteltua omaksua sellaista tulkintaa, jonka mukaisesti kaikkien ”tekijänoikeudellisia piirteitä omaavien riitaisuuksien” olisi katsottava kuuluvan markkinaoikeuden toimivaltaan. Viimeksi mainitulle ajatukselle ei saa tukea myöskään mainitun tekijänoikeuslain 61 §:n 1 momentin säätämiseen johtaneiden esitöiden

yksityiskohtaisissa perusteluissa sanotulta osin lausutusta, jossa on pyritty selkeyttämään sitä, mitä sanotulla ilmauksella tarkoitetaan toteamalla:

”Käytettävällä ilmaisulla ’tähän lakiin perustuvat riita- ja hakemusasiat’ tarkoitettaisiin viitata kaikkiin asioihin, joissa vaaditaan tekijänoikeuslakiin perustuvaa seuraamusta tai joissa muutoin on kysymys mainittuun lakiin perustuvasta asiasta. Sen sijaan säännös ei tarkoittaisi esimerkiksi asioita, joissa on kysymys puhtaasti sopimusoikeudellisesta riidasta, jossa ei edes väitetä loukatun tekijänoikeuslain säännöksiä.”

Toimivaltaa koskevaa rajanvetoa on käsitelty markkinaoikeuden ratkaisussa 236/14, jossa asia jätettiin tutkimatta muun ohella edellä mainittuun korkeimman oikeuden ratkaisuun viitaten.

Markkinaoikeus tuomioistuimena ei voi ottaa ennakollisesti tai yksityiskohtaisesti kantaa siihen, miten tietynlaiset toimivaltakysymykset tultaisiin yksittäisessä tapauksessa ratkaisemaan. Edellä lausutun esityölausuman valossa lainsäätäjä vaikuttaisi kuitenkin lähteneen siitä, etteivät markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluisi esimerkiksi puhtaasti pelkästään tekijänoikeudelliseen lisenssisopimukseen liittyvät riitaisuudet.

Kieltojen määräämisestä yhteishallinnointilain 66 §:n nojalla riita-asiana

Yksittäistä sopimusehtoa tai menettelyä koskevan kiellon määrääminen

Hallituksen esityksessä vaikutettaisiin lähdettävän siitä, että yhteishallinnointilain 65 ja 66 §:ää voitaisiin soveltaa markkinaoikeuden toimesta ensinnäkin riita-asioina käsiteltävinä asioissa.

Hallituksen esityksessä vaikutettaisiin lähdetyn siitä, että riita-asiana kiellon määrääminen voisi tulla kysymykseen yksittäisen sopimusehdon tai menettelyn osalta (kahden asianosaisen välillä).

Kuten oikeusministeriö on lausunnossaan tuonut esille, ehdotetulle mahdollisuudelle yksittäistä sopimusehtoa tai menettelyä koskevan kiellon määräämiseen on vaikea löytää lainsäädännöstämme esikuvia. Voidaan myös kysyä, eikö samaan lopputulokseen käytännössä voitaisi ainakin useimmissa tapauksissa päästä varallisuusoikeudellisista oikeustoimista annetun lain (oikeustoimilaki) 36 §:n yleisellä sovittelusäännöksellä, joka mahdollistaa kohtuuttomana pidettävän sopimusehdon jättämisen vaikutuksettomaksi. Tosin tietyllä tavalla oman erityistilanteensa voi katsoa muodostavan tilanteet, joissa on kyse vasta ehdotetusta sopimusehdosta.

Joka tapauksessa markkinaoikeus katsoo, että puheena olevalta osin soveliaampana toimivaltaisena oikeuspaikkana olisi hallituksen esityksessä ehdotetusta poiketen pidettävä markkinaoikeuden sijasta yleisiä tuomioistuimia, eli ensimmäisessä oikeusasteessa käräjäoikeuksia.

Markkinaoikeus viittaa tältä osin ensinnäkin jo edellä esitettyyn siitä, miten markkinaoikeuden toimivalta ”teollis- ja tekijänoikeudellisissa riita-asioissa” on yleisesti järjestetty. Kuten todettu, pelkästään se, että riidassa on kysymys tekijänoikeutta koskevasta sopimuksesta (esimerkiksi tekijänoikeudelliseen

sopimukseen sisältyvän yksittäisen sopimusehdon kohtuuttomuudesta), ei markkinaoikeuden näkemyksen mukaan vielä sellaisenaan tee riidasta jo nykyisinkään voimassa olevan tekijänoikeuslain 61 §:n 1 momentin tarkoittamalla tavalla tekijänoikeuslakiin perustuvaa riita-asiaa eikä siten markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluvaa riita-asiaa.

Mainitulta osin nyt ehdotetun sääntelyn olisi siten katsottavissa poikkeavan perustavaa laatua olevalla tavalla olemassa olevasta toimivallan jaosta markkinaoikeuden ja yleisten tuomioistuinten välillä. Tällaiseen ei luonnollisestikaan tulisi ryhtyä ilman perusteellista valmistelua.

Sinänsä voidaan todeta, että sen jälkeen kun ”tekijänoikeudelliset riita-asiat” säädettiin edellä selostetulla tavalla markkinaoikeuden toimivaltaan, tekijänoikeuslain 29 §:ään on sisällytetty viittaussäännös oikeustoimilain 36 §:ään. Tältä osin on kuitenkin huomattava, ettei kyseisen viittaussäännöksen tekijänoikeuslakiin sisällyttämisen yhteydessä esitetty minkäänlaisia viittauksia siihen, että sanotussa yhteydessä olisi ollut tarkoitus millään tavalla muuttaa tuomioistuinten välistä toimivaltasääntelyä. Lakivaliokunnan lausunnossa (LaVL 22/2014 vp) on todettu vain, että ehdotus ei asiallisesti eroa yleissäännöksestä eikä muuta vallitsevaa oikeustilaa.

Ottaen huomioon, että oikeusministeriön lausunnossakin on viitattu siihen seikkaan, että oikeustila ei mainitulta osin ole kenties yksiselitteisimmin säännelty, nyt käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen käsittely tarjoaisi kenties lakivaliokunnalle tilaisuuden selventää asiaa. Sen paremmin asianosaisten kuin tuomioistuintenkaan kannalta ei liene toivottavaa, että tällaisesta perustavaa laatua olevasta kysymyksestä valitsee tulkinnanvaraisuutta.

Sitä, että yleisiä tuomioistuimia ja ensimmäisessä oikeusasteessa käräjäoikeuksia olisi pidettävä markkinaoikeuteen nähden soveliaampana toimivaltaisena oikeuspaikkana käsittelemään puheena olevan kaltaisia asioita, tukee myös se, mitä edellä on esitetty siitä, kuinka yleisten tuomioistuimen toimivaltaa riita-asioiden osalta on pidettävä asiallisesti yleisenä. Yleisten tuomioistuimien voidaan sanotun toimivaltansa nojalla katsoa olevan toimivaltaisia käsittelemään ja ratkaisemaan hyvinkin erilaisia sopimusriitoja sekä antamaan hyvinkin monen tyyppisiä ratkaisuja (velvoittaminen suorittamaan jotakin, vahvistamaan jotakin, kieltämään jotakin jne.), ilman tähän oikeuttavaa nimenomaista säännöstäkin. Markkinaoikeuden käsityksen mukaan ei välttämättä ole mahdotonta ajatella, että yleinen tuomioistuin voisi yksinomaan sanotun asiallisesti yleisen toimivaltansa nojalla puuttua yksittäiseen sopimusehtoon tai menettelyyn taikka jopa ehdotettuun sopimusehtoon kahden asianosaisen välisessä riita-asiassa.

Ns. tyyppikohtuutonta sopimusehtoa tai menettelyä koskevan kiellon määrääminen

Hallituksen esityksessä vaikutettaisiin lähdettävän siitä, että yhteishallinnointilain 65 ja 66 §:ää voitaisiin sinänsä soveltaa yhtäältä riita-asioissa sekä toisaalta niin sanotuissa markkinaoikeudellisissa asioissa.

Ns. tyyppikohtuuttomien sopimusehtojen tai menettelyjen osalta hallituksen esityksessä vaikutettaisiin lähdettävän kuitenkin siitä, että näiden käsittely voisi tapahtua pelkästään markkinaoikeudellisena asiana, ei lainkaan riita-asiana.

Viimeksi mainittuun lähtökohtaan liittyen ei markkinaoikeudella ole huomauttamista, vaan kyseistä lähtökohtaa on pidettävä perusteltuna.

Kieltojen määräämisestä yhteishallinnointilain 66 §:n nojalla markkinaoikeudellisena asiana

Hallituksen esityksessä vaikutettaisiin lähdettävän siitä, että yhteishallinnointilain 65 ja 66 §:ää voitaisiin soveltaa markkinaoikeuden toimesta myös ns. markkinaoikeudellisissa asioissa.

Markkinaoikeus toteaa, että hallituksen esityksen valossa on jossain määrin tulkinnanvaraista, onko yhteishallinnointilain 65 ja 66 §:n soveltamisen markkinaoikeuden toimesta niin sanottuna markkinaoikeudellisena asiana ajateltu koskevan vain ns. tyyppikohtuuttomien sopimusehtojen tai menettelyjen tilanteita vai myös tilanteita, joissa on kyse yksittäisen sopimusehdon tai menettelyn kieltämisestä.

Järjestyksen vuoksi markkinaoikeus toteaa, että kiellon määräämisen markkinaoikeudellisena asiana tulisi järjestää koskemaan vain tyyppikohtuuttomien sopimusehtojen tai menettelyjen tilanteita.

Edellä mainitun tueksi markkinaoikeus toteaa, että hallituksen esityksessä mainituissa, tältä osin esikuvina viitatuissa kuluttajansuojalain sekä elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä annetun lain mukaisissa asioissa kiellon määrääminen liittyy nimenomaan tyyppikohtuuttomuustilanteisiin.

Sen sijaan yksittäisen sopimusehdon tai menettelyn kieltämisessä kahden asianosaisen välillä on tyypillisesti katsottava olevan kyse näiden välisestä riita-asiasta.

Kuten edellä on selostettu, markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluu sinänsä nykyisellään sekä riita-asioita että markkinaoikeudellisia asioita. Tältä osin on kuitenkin huomattava, että mainituissa asioissa on kuitenkin luonteeltaan kyse varsin erityyppisistä asioista. Nykyinen sääntely ei myöskään mahdollista sitä, että sama menettely voisi saman yksittäisen säännöksen valossa tulla arvioitavaksi sekä markkinaoikeudellisena asiana että riita-asiana (esimerkiksi

asian vireillepanijan valinnan mukaan), vaan lähtökohtana on, että arviointi tulee lainsäätäjän tekemän valinnan perusteella suoritettavaksi joko markkinaoikeudellisena asiana tai riita-asiana. Tästä lähtökohdasta ei missään tapauksessa tulisi lähteä tekemään poikkeusta nyt käsillä olevan esityksen perusteella, ilman että asiaa olisi valmistelu perusteellisesti.

Yhteenveto keskeisistä kannanotoista

Yhteishallinnointidirektiivi edellyttää riitojen ratkaisumenettelystä säätämistä. Tämän sääntelyn yksityiskohtaisempi sisältö näytettäisiin kuitenkin jätetyn kansallisen harkintavallan piiriin.

Yksittäistä sopimusehtoa tai menettelyä koskevalta osin riidanratkaisu tulisi järjestää tapahtuvaksi yksinomaan kahden asianosaisen välisenä riitaprosessina. Näiden riita-asioiden osalta soveliaimpana toimivaltaisena tuomioistuimena olisi pidettävä yleisiä tuomioistuimia, ensimmäisessä oikeusasteessa käräjäoikeuksia.

Ottaen huomioon mitä edellä on selostettu tuomiovallan säätämisestä erityistuomioistuimelle, markkinaoikeus katsoo, että samassa yhteydessä voisi olla perusteltua, jos lakivaliokunta kiinnittäisi huomiota myös ehdotettuun yhteishallinnointilain 67 §:n säännökseen, jossa markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluvaksi ehdotetaan säädettävän joukko sanotun lain eräiden lukujen mukaisia riita-asioita. Näiltä osin jää esityksen valossa nimittäin epäselväksi, mitä nämä riidat voisivat olla ja minkälaista tuomiovaltaa markkinaoikeus voisi kyseisissä asioissa käyttää. Markkinaoikeus esittääkin harkittavaksi, olisiko johdonmukaisuuden ja selkeyden kannalta sittenkin kannatettavampi ratkaisu, jos kaikki yhteishallinnointilakiin liittyvät riitaisuudet käsiteltäisiin yleisissä tuomioistuimissa.

Yhteishallinnointidirektiivissä ei näytettäisi ainakaan nimenomaisesti säädetyn siitä, että jäsenvaltioiden tulisi toteuttaa sopimusehtojen tyyppikohtuuttomuutta koskevaa arviointia. Siinä tapauksessa, että tällainen katsotaan tarpeelliseksi, ei markkinaoikeudella ole huomauttamisesta liittyen itse ehdotettuun perusratkaisuun sanottujen asioiden keskittämisestä markkinaoikeuteen käsiteltäväksi markkinaoikeudellisena asiana.

Markkinaoikeustuomari Pekka Savola